

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Методичні рекомендації до самостійної роботи
з навчальної дисципліни**
**"ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА:
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПЛАНУВАННЯ"**
для студентів спеціальності 8.03060101
"Менеджмент організацій і адміністрування"
денної форми навчання

Затверджено на засіданні кафедри економіки, організації та планування діяльності підприємства.
Протокол № 12 від 06.03.2013 р.

Укладач Ріпка Д. О.

M54 Методичні рекомендації до самостійної роботи з навчальної дисципліни "Економічна безпека підприємства: організація та планування" для студентів спеціальності 8.03060101 "Менеджмент організацій і адміністрування" денної форми навчання / укл. Д. О. Ріпка. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 32 с. (Укр. мов.)

Подано загальні методичні рекомендації до самостійної роботи за темами, що розглядаються в процесі вивчення навчальної дисципліни, а також питання для самостійного опрацювання та самодіагностики. Запропоновано практичні завдання, виконання яких сприятиме закріпленню студентами теоретичних знань та набуттю професійних компетентностей у сфері управління економічною безпекою підприємства, а також методичні рекомендації щодо підготовки індивідуального завдання у вигляді есе чи наукової статті.

Рекомендовано для студентів економічних спеціальностей.

Вступ

Актуальність проблеми та необхідність забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання обумовлена тим, що в умовах розвитку ринкових механізмів в економіці України разом зі зростанням приватного підприємництва вельми важливим завданням економічної науки і практики господарської діяльності українських підприємств стає розробка і практичне застосування системи забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання в умовах загальних економічних і суспільно-політичних перетворень в українській економіці і суспільстві в цілому.

У зв'язку з цим велике значення як для всього процесу навчання студента в університеті, так і для подальшої його практичної діяльності, має серйозна підготовка фахівців та набуття ними професійних компетентностей з питань забезпечення безпеки бізнесу, що давало б майбутнім висококваліфікованим спеціалістам можливість грамотно організувати бізнес і протистояти можливим зовнішнім і внутрішнім загрозам в умовах нестабільних ринкових відносин. Для цього студентам необхідно мати правильне загальне уявлення про те, що таке забезпечення безпеки функціонування та розвитку підприємства, як реалізуються загрози його безпеці та які напрями протистояння таким загрозам.

Це зумовлює необхідність поглибленого вивчення певних питань щодо забезпечення економічної безпеки підприємства у внутрішньому та зовнішньому середовищах господарювання.

На лекційні, семінарські та практичні заняття виносяться лише найважливіші та найскладніші питання. Решту питань студенти повинні опрацювати самостійно. Отже, вивчення дисципліни "Економічна безпека підприємства: організація та планування" потребує певної самостійної роботи студентів з метою поглиблення знань щодо специфіки забезпечення економічної безпеки підприємства, її складових у зовнішньому та внутрішньому середовищах господарювання, особливостей організації та діяльності служби безпеки, управління конфіденційною інформацією, організації ділової розвідки тощо. Це передбачає роботу з літературними джерелами щодо окремих питань, винесених на самостійне опрацювання, а також написання індивідуального завдання та наукових статей за самостійно обраною темою. Вивчення теоретичних положень

навчальної дисципліни потребує закріплення на практиці. У зв'язку з цим важливим аспектом самостійної роботи студентів є також виконання практичних завдань щодо визначення напрямів забезпечення економічної безпеки підприємства в сучасних умовах господарювання.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні набути ряд компетентностей.

1. Знання:

наукових основ безпеки підприємницької структури;

сутності економічної безпеки підприємства та її функціональних складових;

значущих загроз та небезпек економічній безпеці підприємства на різних інституційних рівнях;

принципів організації системи економічної безпеки підприємства;

основних підходів до гарантування безпеки;

функцій менеджменту безпеки підприємства;

основних нормативно-правових документів, що регламентують діяльність служби безпеки на підприємстві;

критеріїв оцінки та методів оцінювання рівня економічної безпеки підприємства;

сутності, завдань та функцій ділової розвідки, її основних напрямів;

способів захисту комерційної таємниці підприємства;

засобів та методів забезпечення сталого економічного розвитку підприємства в сучасних умовах господарювання та їх ресурсного забезпечення.

2. Уміння:

володіння системним підходом до управління підприємством в умовах ризику, небезпек і загроз;

здатність досліджувати потенційні та реальні загрози економічній безпеці підприємства та аналізувати причини їх виникнення;

здатність формувати та реалізовувати стратегію економічної безпеки підприємства в рамках загальної стратегії його розвитку;

здатність впроваджувати методику та техніку гарантування безпеки на підприємствах всіх форм власності, різних видів діяльності;

здатність до обґрунтування доцільності та порядку створення служби безпеки на підприємстві;

здатність визначати права та обов'язки працівників служби безпеки та її підрозділів;

вміння виявляти порушення фінансової, кадрової, технічної дисципліни та розробляти й реалізовувати заходи з їх усунення;

здатність проводити заходи та використовувати засоби, контролювати виконання пропозицій щодо усунення виявлених недоліків, порушень і загроз економічній безпеці підприємства.

3. Комунікація:

здатність до організації ефективної конкурентної розвідки;

здатність до налагодження ефективної інформаційно-комунікаційної взаємодії між службою безпеки, іншими підрозділами, керівництвом підприємства та зовнішнім середовищем в умовах жорсткої конкуренції, прояву загроз, небезпек, ризику і конфліктів.

4. Автономність і відповідальність:

здатність забезпечувати об'єктивну оцінку власного освітньо-професійного, інтелектуального потенціалу;

здатність відстежувати й використовувати новітні наукові та технічні досягнення у сфері економічної безпеки для забезпечення сталого розвитку підприємства в умовах загроз і небезпек;

здатність ініціювати організацію процесу відтворення та ефективного використання інтелектуального потенціалу підприємства для забезпечення його економічної безпеки в сучасних умовах інноваційно-структурних перетворень в економіці.

1. Індивідуальний план самостійної роботи

У табл. 1 наведено план самостійної роботи студента з навчальної дисципліни "Економічна безпека підприємства: організація та планування".

Контроль систематичного виконання самостійної роботи та оцінюється за такими критеріями:

- 1) ступінь засвоєння матеріалу навчальної дисципліни;
- 2) розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;
- 3) ознайомлення з основною та додатковою рекомендованою літературою з питань, що розглядаються у рамках дисципліни;

4) вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді практичних ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків при виконанні завдань, винесених для самостійного опрацювання, та завдань, винесених на розгляд в аудиторії;

5) логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії за результатами індивідуального завдання, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Таблиця 1

Індивідуальний план самостійної роботи студента

Види самостійної роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю й звітності
1. Обов'язкові		
1.1. Вивчення обов'язкової й додаткової літератури, опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять	За розкладом занять	1.1. Участь в обговоренні поставлених викладачем питань на лекціях та практичних заняттях
Виконання завдань для самостійного опрацювання		
1.2. Виконання практичних завдань з самостійної роботи	За розкладом занять	1.2. Захист практичних завдань для самостійного виконання під час аудиторних занять
1.3. Пошук та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Протягом семестру	1.3. Розгляд підготовлених матеріалів під час аудиторних занять
1.4. Підготовка до виконання контрольних завдань, підготовка до підсумкового контролю	За розкладом занять	1.4. Перевірка правильності виконання завдань
2. Вибіркові		
2.1. Аналітичний розгляд публікацій з управління економічною безпекою підприємства	Протягом семестру	2.1. Використання отриманих знань при виконанні дипломних робіт, написанні наукових статей

2. Методичні рекомендації щодо вивчення питань з самостійної роботи

Тема 1. Поняття та основні категорії економічної безпеки

Загальні методичні рекомендації щодо самостійної роботи за темою

У процесі самостійної роботи за цією темою необхідно звернути увагу на такі питання: поняття та мета економічної безпеки; об'єкт, предмет і суб'єкти економічної безпеки; чинники, що формують відповідний рівень економічної безпеки; загрози економічній безпеці та джерела їх виникнення; ризики як фактори, що несуть загрози економічній безпеці підприємства, управління ними.

Крім того, слід усвідомити відмінність у діяльності виробничих і комерційних підприємств та відповідні умови виникнення певних загроз їх діяльності. Загрози економічній безпеці комерційних підприємств переважно виникають в зовнішньому середовищі. Натомість джерелом загроз для виробничих підприємств у першу чергу є внутрішні процеси. Дія відповідних загроз викликає втрати для підприємств, що знижують рівень його економічної безпеки та можуть бути кількісно виміряні через зменшення обсягу збуту чи виробництва продукції, зумовлені певними обставинами.

Причини виникнення ризиків, що впливають на зниження рівня економічної безпеки підприємства, досить різноманітні: слабка і нестабільна економіка країни, інфляція, підвищення витрат на підприємстві, істотні коливання обмінних курсів валюти, політичні чинники, економічна криза, зниження цін на світовому ринку, конкурентна боротьба та багато інших. Різні їхні комбінації створюють різноманітність ситуацій ризику. При визначенні кожного конкретного ризику працівники підприємства можуть зіштовхуватися з рядом різноманітних факторів, з огляду на які і оцінюватимуться ними ризики. Через це в процесі ризик-менеджменту важливим видається не лише виявлення і оцінка ризиків діяльності підприємства, але і встановлення факторів впливу на оцінку кожного з них. Фактори визначення ризиків діяльності підприємства – це ті чинники чи обставини, які певним чином сприяють або, в деяких випадках,

перешкоджають формуванню правильної управлінської оцінки того чи іншого виду ризику. Тобто дані фактори впливають на визначення рівня ризиків діяльності підприємства та, як наслідок, на прийняття адекватних управлінських рішень. Отже, фактори ризику – це можливі порушення, недоліки та проблеми, які негативно вплинули або можуть вплинути на рівень управління діяльністю підприємства, виконання ним поставлених цілей і завдань, ефективне використання ресурсів, результати фінансово-господарської діяльності тощо, а також можливі резерви для підвищення ефективності та покращення фінансових і виробничих результатів діяльності такого суб'єкта господарювання.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Передумови виникнення поняття економічної безпеки підприємства та його еволюція.
2. Міжнародна економічна безпека як наслідок глобалізації.
3. Особливості забезпечення національної економічної безпеки.
4. Концепція забезпечення соціально-економічної безпеки регіону.

Контрольні питання для самодіагностики

1. Що таке економічна безпека?
2. У чому полягає сутність економічної небезпеки?
3. Який зв'язок можна визначити між економічною небезпекою та економічним правопорушенням?
4. Які є види заходів безпеки?
5. Що таке загрози економічній безпеці?
6. Які є види загроз?
7. Що таке економічна загроза і чим вона відрізняється від економічної небезпеки?
8. Що таке фізичні загрози?
9. Що таке психологічно-інформаційні загрози?
10. Які є джерела загроз?
11. Які економічні загрози та небезпеки існують для підприємства на світовому, національному та індивідуальному рівні?

Практичне завдання 1.1

Втрати в комерційному підприємстві можуть мати місце у зв'язку з тим, що відбулося:

1. Несприятлива зміна (підвищення) закупівельної ціни товару в процесі здійснення підприємницького проекту і не блокована умовами

договору про закупівлю приводить до вірогідних втрат (DD), що визначаються за формулою:

$$DD = O \times DЦ, \quad (1)$$

де O – обсяг закупівель товару у фізичному вимірюванні;

DЦ – вірогідне підвищення закупівельної ціни.

2. Непередбачене зниження обсягу закупівлі порівняно з попередньо визначеним викликає зменшення обсягу реалізації, тобто масштабу всієї операції. Втрата прибутку (доходу) обчислюється як добуток зниження обсягу закупівлі на величину прибутку (доходу), що приходиться на одиницю обсягу реалізації товару.

Слід враховувати, що зменшення обсягу закупівлі і реалізації може супроводжуватися зниженням витрат, оскільки, окрім умовно-постійних витрат, існують витрати, пропорційні обсягу операції.

3. Втрати товару в процесі обігу (транспортування, зберігання) або втрати якості, споживчої цінності товару, що призводять до зниження його вартості. Рівень такого збитку встановлюється як добуток кількості загубленого товару і закупівельної ціни або добуток зіпсованої кількості товару і зниження відпускної ціни.

4. Збільшення витрат обігу порівняно з запланованими призводить до адекватного зниження доходу, прибутку. Серед можливих причин підвищення витрат можуть бути непередбачені мита, відрахування, штрафи, додаткові витрати.

5. Зниження ціни, за якою реалізується товар, порівняно з проектною викликає втрати у розмірі обсягу реалізації, помноженого на зменшення ціни.

6. Зниження обсягу реалізації, обумовлене непередбачуваним падінням попиту або потреби в товарі, витісненням його конкуруючими товарами, обмеженнями на продаж, здатне викликати втрати доходу і прибутку, що вимірюються множенням обсягу непроданої продукції на відпускну ціну.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Серед перерахованих причин втрат у комерційному підприємстві які, на ваш погляд, мають в українській дійсності пріоритетне значення.

2. Що може зробити менеджер з управління ризиками, щоб усунути всі або деякі причини, що викликають втрати бізнесу?

3. Здійсніть розрахунок визначених втрат для підприємства, на якому ви проходили практику. Зробіть висновки та обґрунтуйте стратегію підвищення економічної безпеки підприємства на наступні кілька років.

Практичне завдання 1.2

Втрати у виробничому підприємстві зазвичай мають місце за ситуації, коли відбулося:

1. Зниження запланованих обсягів виробництва і реалізації продукції внаслідок зменшення продуктивності праці, простою устаткування або недовикористання виробничих потужностей, втрат робочого часу, відсутності необхідної кількості матеріалів, підвищеного відсотка браку веде до недоотримання запланованої виручки. Вірогідні втрати DD в цьому випадку у вартісному вираженні визначаються за формулою:

$$DD = DO \times Ц, \quad (2)$$

де DO – вірогідне сумарне зменшення обсягу випуску продукції;
Ц – ціна реалізації одиниці обсягу продукції.

2. Зниження цін, за якими планується реалізувати продукцію, у зв'язку з недостатньою якістю, несприятливою зміною ринкової кон'юнктури, падінням попиту приводить до вірогідних втрат, що визначаються за формулою:

$$DD = D \times O, \quad (3)$$

де D – вірогідне зменшення ціни одиниці обсягу продукції;
O – загальний обсяг наміченою до випуску і реалізації продукції.

3. Підвищені матеріальні витрати, обумовлені перевитратою матеріалів, сировини, палива, енергії, ведуть до втрат, які визначаються залежністю:

$$DD = DM1 \times Ц1 + DM2 \times Ц2 + \dots, \quad (4)$$

де DM – вірогідна перевитрата матеріального ресурсу;
Ц – ціна одиниці ресурсу.

4. Інші підвищені витрати, які можуть бути унаслідок високих транспортних витрат, торгових витрат, накладних та інших побічних витрат.

5. Перевитрата запланованої величини фонду оплати праці унаслідок перевищення розрахункової чисельності або через виплати вищої, ніж заплановано, заробітної плати окремим працівникам.

6. Сплата підвищених відрахувань і податків, якщо в процесі здійснення плану ставки відрахувань і податків змінюються в несприятливу для підприємця сторону.

7. Не слід випускати з уваги і можливість втрат у вигляді штрафів, природного спаду, а також обумовлених стихійними лихами, хоча врахувати такі втрати розрахунковим чином не є можливим.

Підготуйте відповіді на наведені питання.

1. З якої причини, на вашу думку, мають місце найбільші виробничі втрати в українському бізнесі?

2. Яка має бути система дій менеджера щодо зниження або ліквідації втрат у виробничому підприємстві?

3. Здійсніть розрахунок визначених втрат для підприємства, на якому ви проходили практику. Зробіть висновки та обґрунтуйте стратегію підвищення економічної безпеки підприємства на наступні кілька років.

Практичне завдання 1.3

Заповніть табл. 2.

Тестові завдання для самостійного виконання

1. Поняття "економічна безпека" застосовується:

- а) тільки до діяльності комерційних підприємств;
- б) тільки до діяльності некомерційних організацій і державних органів;
- в) до різних суб'єктів: окремих громадян, підприємницьких структур, державних підприємств, національній економіці і державі в цілому;
- г) тільки у біржовій і зовнішньоторговельній діяльності.

Таблиця 2

Характеристика ризиків діяльності підприємства та заходи з їх компенсації

№ п/п	Найменування ризику	Причини ризику	Фактори ризику	Методи компенсації, що рекомендуються
1	2	3	4	5
1	Ризик нереалізації профільної технології підприємства через неукладення договору на постачання початкових продуктів (сировини та матеріалів, комплектуючих тощо)			

1	2	3	4	5
2	Ризик недоотримання початкових матеріалів через зрив укладених договорів про постачання			
3	Ризик неповернення передоплати постачальником			
4	Ризик неукладення договорів на реалізацію виробленої продукції (ризик нереалізації виробленої продукції)			
5	Ризик відмови покупця від отриманої і сплаченої ним продукції (повернення)			
6	Ризик неправильного прогнозування ситуації і отримання неправильних початкових даних			
7	Ризик неотримання зовнішніх інвестицій і кредитів			

2. За ступенем ймовірності виникнення небезпеки діляться на:

- а) ті, що вже наступили, існували і потенційні;
- б) реальні і потенційні;
- в) глобальні, реальні, територіальні;
- г) можливі і неможливі.

3. Загроза безпеці – це:

а) об'єктивно існуюча можливість негативної дії на соціальний організм, в результаті якого йому може бути причинений певний збиток, шкода, що погіршує його стан, додає його розвитку небажані динаміку та параметри (характер, темпи, форми тощо);

б) сукупність умов і чинників, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особи, суспільства і держави;

в) механізм підприємницького обороту, що реально діє в країні, а не конституційно проголошений;

г) положення, при якому не існує небезпека кому/чому-небудь.

4. До внутрішніх загроз підприємства відносяться:

- а) шахрайство з боку персоналу;
- б) шахрайство з боку постачальників;
- в) рекет кримінальних структур;
- г) технології "чорного" PR.

5. Як прийнято розглядати ризик:

- а) як вірогідність настання небажаної події;
- б) як вартісні показники події у разі її настання;
- в) як вірогідність настання небажаної події і як вартісні показники події у разі її настання?

6. Виберіть твердження, яке ви вважаєте правильним:

- а) результатом будь-якої ризикової операції є програш, втрати, збиток;
- б) існує три результати ризикової операції: негативний, нульовий і позитивний;
- в) чим менш ризикова операція, тим вище прибуток від її проведення;
- г) чим вище ризик, тим нижче витрати щодо забезпечення безпеки ринкових операцій.

Література: [2 – 11; 13; 14; 16; 17; 19; 20; 25; 26].

Тема 2. Складові та індикатори економічної безпеки підприємства

Загальні методичні рекомендації щодо самостійної роботи за темою

У процесі самостійної роботи за цією темою необхідно звернути увагу на такі питання: структура економічної безпеки підприємства та поняття індикаторів економічної безпеки; складові економічної безпеки та управління ними; оцінка безпеки економічного простору функціонування підприємства.

Аналізуючи безпеку економічного простору функціонування підприємства, в першу чергу, увагу доцільно приділити таким складовим аналізу: блок ринкових факторів, а саме: робоча сила, засоби виробництва, капітал, технології; блок неринкових факторів; блок соціально-політичних факторів; блок факторів впливу економічного простору. Кожен із зазначених блоків може бути оцінений за допомогою певної сукупності показників.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Аналіз прибутковості підприємства.
2. Критерії економічної безпеки підприємства.
3. Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Контрольні питання для самодіагностики

1. Що таке індикатори економічної безпеки підприємства?
2. Які існують критерії визначення економічної безпеки на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях господарювання, а також на рівні окремої особистості?
3. Які є джерела негативних впливів на економічну безпеку підприємства?
4. Які основні функціональні цілі економічної безпеки?
5. Якою є структура економічної безпеки підприємства?
6. Якими є показники безпеки підприємства у фінансовій сфері?
7. Якими є показники безпеки підприємства у кадровій сфері?
8. Якими є показники безпеки підприємства в інформаційній сфері?
9. Якими є показники безпеки підприємства у силовій сфері?
10. Якими є показники безпеки підприємства у ринковій сфері?
11. Якими є показники безпеки підприємства в інтерфейсній сфері?
12. Якими є показники безпеки підприємства в екологічній сфері?
13. Які існують методичні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства?

Практичне завдання 2.1

У табл. 3 подано основні фактори, індикатори, що впливають на результативність діяльності кожної окремої особистості. Згідно з наведеною інформацією здійсніть комплексний аналіз безпеки економічного простору розвитку особистості (наприклад, вас особисто або вашого знайомого). Обґрунтуйте стратегію особистості на наступні кілька років з метою забезпечення її сталого розвитку в умовах дії загроз і небезпек.

Таблиця 3

Індикатори безпеки економічного простору особистості

№ п/п	Назва індикатора	Порогове значення індикатора	Напрямок зміни індикатора, що позитивно впливає на рівень безпеки
1	2	3	4
1. Блок ринкових факторів			
1.1. Робоча сила			
1.1.1	Рівень освіти	повна середня	плюс
1.1.2	Вік, років	45	мінус

Продовження табл. 3

1	2	3	4
1.1.3	Відношення очікуваної тривалості життя в регіоні проживання особистості до середнього показника в країні	1	плюс
1.1.4	Відношення обсягу витрат на освіту на душу населення в регіоні проживання особистості до середнього показника в країні	1	плюс
1.1.5	Відношення обсягу витрат на охорону здоров'я на душу населення в регіоні проживання особистості до середнього показника в країні	1	плюс
1.2. Засоби виробництва			
1.2.1	Відношення суми засобів виробництва, що знаходяться у власності особистості до середнього показника в країні	1	плюс
1.2.2	Розмір землі у власності особистості, га	0,08	плюс
1.3. Капітал			
1.3.1	Середньомісячний дохід на одного члена родини, грн/осіб	5000	плюс
1.3.2	Відношення рівня інфляції в регіоні проживання особистості до середнього показника в країні	1	мінус
1.3.3	Перевищення доходів над витратами особистості до загального обсягу її грошових доходів	2	плюс
1.3.4	Обсяг депозитів та вкладів особистості в гривнях й іноземній валюті в кредитних установах	5000	плюс
1.3.5	Витрати на продукти харчування в структурі родинного бюджету, %	40	мінус
1.4. Технології			
1.4.1	Відношення величини інтелектуальної власності особистості до середнього показника в країні	1	плюс
1.4.2	Відношення сумарних витрат на дослідження, розробки та на технологічні інновації на душу населення в регіоні проживання особистості до середнього показника в країні	1	плюс
2. Блок неринкових факторів			
2.1	Відношення рівня ізоляційної деформації в регіоні проживання особистості до середнього показника в країні	1	мінус
2.2	Рівень податків з доходів особистості, %	20	мінус
2.3	Відношення рівня корупції в регіоні проживання особистості до середнього показника в країні	0,5	мінус

1	2	3	4
3. Блок соціально-політичних факторів			
3.1	Кількість злочинів проти особистості у загальній кількості зареєстрованих злочинів, %	4	мінус
3.2	Відношення усіх видів доходів особистості до величини прожиткового рівня, встановленого в регіоні проживання особистості	1	плюс
3.3	Рівень безробіття в регіоні проживання особистості, %	7	мінус
3.4	Рівень забезпеченості особистості житлом, кв. м.	20	плюс
4. Фактори впливу економічного простору			
4.1	Відношення величини капіталу особистості до середнього показника в країні	1	плюс
4.2	Відношення кількості підлеглих або залежних від особистості фізичних осіб в адміністративному, добровільному або примусовому порядку до середнього показника в країні	1	плюс

Тестові завдання для самостійного виконання

1. Що з перерахованого визначається захищеністю життєво важливих і законних інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз у різних протиправних формах:

- а) безпека підприємства;
- б) конкурентоспроможність підприємства;
- в) прибуток підприємства;
- г) статутний капітал підприємства?

2. Які з перерахованих чинників, що загрожують безпеці підприємства, є внутрішніми:

- а) злочинні дії співробітників фірми;
- б) порушення режиму збереження комерційної таємниці;
- в) порушення порядку використання технічних засобів;
- г) недотримання правил, що призводить до виникнення екстремальних ситуацій;
- д) дії структур, що займаються добуванням економічної інформації;
- е) дії окремих осіб або фірм, що займаються промисловим шпигунством;
- є) шахрайські дії окремих осіб;
- ж) організована злочинність?

3. Які з перерахованих чинників, що загрожують безпеці підприємства, є зовнішніми:

- а) злочинні дії співробітників фірми;
- б) порушення режиму збереження комерційної таємниці;
- в) порушення порядку використання технічних засобів;
- г) недотримання правил, що призводить до виникнення екстремальних ситуацій;
- д) дії структур, що займаються добуванням економічної інформації;
- е) дії окремих осіб або фірм, що займаються промисловим шпигунством;
- є) шахрайські дії окремих осіб;
- ж) організована злочинність?

4. Яке з перерахованих джерел зовнішніх загроз характеризується порушеннями прав на промислову власність, підризом репутації, дезорганізацією виробництва тощо:

- а) несприятлива економічна політика держави;
- б) недобросовісна конкуренція;
- в) кризові явища в світовій економіці?

Література: [2; 3; 6; 8 – 10; 13; 15; 17; 20; 21].

Тема 3. Система економічної безпеки підприємства

Загальні методичні рекомендації щодо самостійної роботи за темою

У процесі самостійної роботи за цією темою необхідно звернути увагу на такі питання: поняття та основні складові системи економічної безпеки підприємства; теоретичні положення з формування системи управління економічною безпекою підприємства; концепція безпеки підприємства; оцінка ефективності функціонування системи управління економічною безпекою підприємства.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Система пріоритетних інтересів підприємства як основа механізму забезпечення його економічної безпеки.
2. Структура механізму забезпечення економічної безпеки підприємства.
3. Адаптація підприємства як спосіб забезпечення його економічної безпеки.
4. Державне регулювання діяльності підприємств у забезпеченні їх економічної безпеки.

Контрольні питання для самодіагностики

1. Що таке система безпеки організації?
2. Яка основна мета системи безпеки?
3. Які основні завдання системи безпеки?
4. Які об'єкти та суб'єкти безпеки?
5. Що є предметом економічної безпеки підприємства?
6. Яким є механізм реалізації безпеки?
7. Які основні функції системи безпеки?
8. Які основні засоби економічної безпеки?
9. Які є режими функціонування системи економічної безпеки?
10. Що таке концепція безпеки підприємства?
11. Яким є алгоритм побудови системи економічної безпеки підприємства?
12. У чому полягає сутність процесу адаптації та формування її бюджету?
13. У чому полягає взаємозв'язок ознак стійкості та адаптивності безпечного стану системи?
14. Чим визначається ефективність системи безпеки підприємства?
15. Які принципи гарантування економічної безпеки?

Тестові завдання для самостійного виконання

1. Основними принципами забезпечення безпеки є:
 - а) дотримання балансу життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави;
 - б) домінування життєво важливих інтересів особи над інтересами суспільства і держави;
 - в) інтеграція з міжнародними системами безпеки;
 - г) відмова від співпраці з міжнародними організаціями;
 - д) взаємна відповідальність особи, суспільства і держави щодо забезпечення безпеки.
2. Розставте в хронологічному порядку етапи проведення заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства:
 - а) визначення очікуваних збитків і їх кількісна оцінка;
 - б) оцінка загроз за важливістю, часом настання тощо;
 - в) усвідомлення і фіксація наявності проблемної ситуації в даній області функціонування системи;
 - г) виявлення складу загроз і їх конкретних "адресатів";

- д) формулювання конкретної проблеми; визначення бажаного стану господарської системи;
- е) формування заходів, що реалізують намічену стратегію;
- є) формування і вибір варіанта стратегії забезпечення економічної безпеки.

3. *Інтереси агентів ринку відносяться до ... рівня економічної системи:*

- а) макроекономічного;
- б) регіонального;
- в) міжнародного;
- г) мікроекономічного.

4. *Співвіднесіть поняття чинника першої і визначення з другої колонки:*

а) керовані	1) чинники і умови, які не можуть бути змінені самим господарюючим суб'єктом
б) складно-регульовані	2) чинники і умови, що визначаються історією попереднього функціонування аналізованого об'єкта, а в даний період складно або частково піддаються дії господарюючого суб'єкта
в) некеровані	3) чинники, які піддаються регулюванню з боку господарюючого суб'єкта

Література: [2; 3; 6 – 10; 12; 13; 17; 18; 20; 23; 24; 27].

Тема 4. Особливості діяльності служби безпеки підприємства

Загальні методичні рекомендації щодо самостійної роботи за темою

У процесі вивчення цієї теми необхідно звернути увагу на такі питання: служба безпеки як складова підприємства; структура та функції служби безпеки підприємства; організація праці та функції менеджера з економічної безпеки.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Процедура створення та ліквідації служби безпеки підприємства.
2. Перевірка роботи служби безпеки.
3. Використання послуг державної служби охорони та зовнішніх охоронних підрозділів як альтернатива створення служби безпеки підприємства.

Контрольні питання для самодіагностики

1. Що таке служба безпеки підприємства?
2. Якими є функції діяльності служби безпеки?
3. Який порядок створення служби безпеки?
4. Який порядок ліквідації служби безпеки?
5. Які ресурси необхідні для ефективної діяльності служби безпеки?
6. Як здійснюється відбір працівників до служби безпеки?
7. Що таке програма забезпечення безпеки підприємства?
8. Які особливості взаємодії служби безпеки на підприємстві з іншими підрозділами та суб'єктами зовнішнього середовища?
9. Які дії служби безпеки можливі у кризовій ситуації?
10. Які заходи загальної безпеки на підприємстві?
11. Які існують заходи протидії рекету?
12. Що таке керівництво службою безпеки підприємства і хто його здійснює?
13. Якими є повноваження начальника служби безпеки підприємства?
14. Якими є основні завдання служби режиму та охорони?

Тестові завдання для самостійного виконання

1. Який з перерахованих рівнів організації системи безпеки підприємства включає заходи щодо забезпечення безпеки господарюючого суб'єкта специфічними методами і засобами:

- а) адміністративний рівень;
- б) оперативний рівень;
- в) технічний рівень;
- г) режимно-пропускний рівень?

2. При якому різновиді крадіжок, що здійснюються персоналом, співробітники намагаються представити фіктивні документи для оплати або перебільшити витрачену суму:

- а) покупки, що здійснюються персоналом;
- б) завищення витрат;
- в) крадіжки при видаленні та переробці відходів;
- г) крадіжки при складських операціях?

3. Якого різновиду крадіжок, що здійснюються персоналом, можна запобігти, організувавши належну охорону продукції в міжвиробничий період зберігання:

- а) покупки, що здійснюються персоналом;
- б) завищення витрат;
- в) крадіжки при видаленні і переробці відходів?

4. Який різновид крадіжок, що здійснюються персоналом, може виникнути при наданні співробітникам можливості купувати вироби, що виробляються за цінами з високими знижками:

- а) покупки, що здійснюються персоналом;
- б) завищення витрат;
- в) крадіжки при видаленні та переробці відходів;
- г) крадіжки при складських операціях?

5. Як називається документ, що дає право на вивіз (ввезення) матеріальних цінностей з території підприємства:

- а) товарний чек;
- б) накладна;
- в) рахунок;
- г) прибутковий ордер;
- д) довіреність?

6. Якими з перерахованих способів можна перевірити психологічну, фізичну, професійну відповідність кандидата на роботу:

- а) тестування;
- б) диспансеризація;
- в) анкетування;
- г) читання рекомендацій;
- д) випробувальний термін?

7. Яке з поданих шахрайств, що здійснюються за допомогою комп'ютера, зустрічається найчастіше:

- а) несанкціонована зміна даних, що вводяться;
- б) несанкціонована зміна інформації, що вже зберігається;
- в) шантаж з використанням комп'ютерних даних?

8. Який з даних злочинів ґрунтується на використанні неувважності партнера:

- а) шахрайство з анонімним посередництвом і авансовими платежами;
- б) постачання товарів з порушенням термінів або комплектності;
- в) операції за чужими документами?

Література: [2 – 6; 8 – 10; 13; 17; 18; 20].

Тема 5. Захист комерційної таємниці підприємства в умовах недобросовісної конкуренції

Загальні методичні рекомендації щодо самостійної роботи за темою

У процесі самостійної роботи за цією темою необхідно звернути увагу на такі питання: сутність комерційної таємниці підприємства; обґрунтування переліку інформації, що становить комерційну таємницю; недобросовісна конкуренція та методи викрадення таємниць підприємства; економічне шпигунство та його особливості; налагодження охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Поняття та особливості комерційної інформації підприємства.
2. Загрози інформаційній безпеці підприємства.
3. Напрями підвищення стійкості функціонування інформаційної системи підприємства.
4. Правові аспекти комерційної таємниці.

Контрольні питання для самодіагностики

1. У чому сутність та значення комерційної інформації?
2. Що належить до категорії ділової інформації?
3. Як виявляються втрати підприємства через недотримання умов конфіденційності?
4. Що таке комерційна таємниця?
5. Яким є механізм визначення переліку інформації, що становить комерційну таємницю?
6. Якими є методи викрадення таємниць підприємства?
7. Чим державна таємниця відрізняється від комерційної?
8. Що таке недобросовісна конкуренція?
9. Які є форми недобросовісної конкуренції?
10. Які є способи незаконного добування інформації?
11. Що розуміється під незаконним використанням відомостей, які становлять комерційну таємницю?
12. Як визначаються втрати підприємства від порушення комерційної таємниці?

Тестові завдання для самостійного виконання

1. До добросовісної конкуренції відноситься:

а) розповсюдження помилкових, неточних або спотворених відомостей, здатних заподіяти збитки іншому господарюючому суб'єкту або завдати шкоди його діловій репутації;

б) введення споживачів в оману щодо характеру, способу та місця виготовлення, споживчих властивостей, якості й кількості товару або його виробників;

в) некоректне порівняння господарюючим суб'єктом товарів, що ним виробляються або реалізуються, з товарами інших господарюючих суб'єктів;

г) створення нових товарів і послуг з використанням новітніх досягнень.

2. До недобросовісної конкуренції відноситься:

а) підвищення якості продукції;

б) зниження цін ("війна цін") і реклама;

в) некоректне порівняння господарюючим суб'єктом товарів, що ним виробляються чи реалізуються, з товарами інших господарюючих суб'єктів;

г) розвиток до- і після продажного обслуговування.

3. Правові, організаційні, технічні та інші, що приймаються володарем інформації, яка складає комерційну таємницю, заходи щодо охорони її конфіденційності називаються:

а) режим захисту конфіденційної інформації;

б) режим комерційної таємниці;

в) забезпечення державної таємниці;

г) лояльність персоналу.

4. Інформація, витік або руйнування якої ставлять під загрозу існування підприємства називається:

а) важливою;

б) стратегічною;

в) корисною;

г) несуттєвою.

5. Режим комерційної таємниці може бути встановлений особами, що здійснюють підприємницьку діяльність, відносно таких відомостей:

а) відомості, що містяться в засновницьких документах юридичної особи, документах, які підтверджують факт внесення записів про юридичних осіб і про індивідуальних підприємців у відповідні державні реєстри;

- б) про умови двобічних і багатобічних договорів;
- в) відомості, що містяться в документах, що дають право на здійснення підприємницької діяльності;
- г) про склад майна державного підприємства, державної установи і про використання ними засобів відповідних бюджетів.

6. До критеріїв комерційної таємниці не відноситься:

- а) ступінь важливості інформації для досягнення конкурентних переваг на ринку;
- б) вплив інформації на рівень доходу (прибутку) підприємства;
- в) чисельність і склад працівників підприємства;
- г) час можливого освоєння інформації.

7. Володар інформації, що складає комерційну таємницю, має право:

- а) встановлювати, змінювати й відмінити у письмовій формі режим комерційної таємниці відповідно до закону і цивільно-правового договору;
- б) використовувати інформацію, що становить комерційну таємницю, для власних потреб у порядку, що не суперечить законодавству країни;
- в) вирішувати або забороняти доступ до інформації, що складає комерційну таємницю, визначати порядок і умови доступу до цієї інформації;
- г) заборонити доступ до неї державних і правоохоронних органів.

8. Розташуйте етапи захисту комерційної таємниці на підприємстві по порядку їх проведення:

- а) розробка порядку доступу до інформації, що складає комерційну таємницю;
- б) регулювання стосунків із співробітниками, що мають доступ до інформації, на основі цивільно-правових договорів;
- в) аналіз інформації, що поступає до працівника;
- г) формування переліку співробітників, що мають доступ до конфіденційної інформації;
- д) визначення інформації, що носить конфіденційний характер;
- е) контроль за дотриманням режиму комерційної таємниці співробітниками.

9. До пасивних методів захисту конфіденційної інформації відноситься:

- а) дотримання правил вибору будівель, устаткування меблями, оргтехнікою і предметами ужитку;
- б) правильний захист інформації і експлуатація засобів зв'язку;
- в) всі види "чищень" приміщень від підслуховуючих пристроїв;

г) різні варіанти установки в офісі або житловому приміщенні апаратури технічної протидії.

10. Відомості про заборгованість працедавців по виплаті заробітної плати:

а) відносяться до комерційної таємниці;

б) можуть бути віднесені до режиму комерційної таємниці за згодою більш ніж 50 % співробітників підприємства;

в) не можуть бути віднесені до режиму комерційної таємниці;

г) можуть бути віднесені до режиму комерційної таємниці при отриманні дозволу від антимонопольного комітету.

Література: [2; 3; 6; 8 – 10; 13; 17; 20; 22].

Тема 6. Ділова розвідка як засіб моніторингу небезпек у зовнішньому та внутрішньому середовищах господарювання підприємства

Загальні методичні рекомендації щодо самостійної роботи за темою

У процесі вивчення цієї теми необхідно звернути увагу на такі питання: передумови виникнення та актуальність ділової розвідки; особливості ділової розвідки; роль ділової розвідки у бізнесі.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Історія виникнення ділової розвідки.

2. Стратегія безпечного розвитку підприємства в умовах інформаційної війни.

Контрольні питання для самодіагностики

1. Які є форми і методи економічного шпигунства?

2. У чому суть та особливості ділової розвідки?

3. Які існують внутрішні та зовнішні джерела інформації ділової розвідки?

4. Яким чином впливає науково-технічний прогрес на розвиток економічної розвідки?

5. У чому особливості історичного розвитку ділової розвідки?

6. Яка специфіка створення розвідувальних структур у системі безпеки підприємства?

7. У чому суть діяльності ділової розвідки?

8. За якими критеріями доцільно оцінювати джерела та зміст інформації, що отримала ділова розвідка?
9. Які можливі напрями перевірки ділового партнера?
10. Чим відрізняється ділова розвідка від промислового шпигунства?
11. Які основні переваги підприємства з сильною структурою ділової розвідки?
12. Яка роль ділової розвідки у безпеці бізнесу?

Практичне завдання 6.1

Здійсніть комерційну розвідку за таким планом:

1. Самостійно оберіть, у відношенні яких двох підприємств, що спеціалізуються на аналогічній діяльності, проводити заходи щодо комерційної розвідки.
2. По кожному підприємству зберіть інформацію з різних відкритих джерел: з офіційних і неофіційних сайтів підприємства, зокрема проведіть аналіз прес-релізів, статей в друкованих і електронних виданнях, інформації, отриманої з інших джерел. Рекомендується використання не менше 5 різних джерел інформації.
3. На основі проведеного моніторингу зробіть висновок про позитивні та негативні сторони комерційної діяльності потенційних партнерів (на підставі отриманих фактів).
4. Сформулюйте обґрунтований висновок про вибір одного партнера з двох, діяльність яких була проаналізована.

Тестові завдання для самостійного виконання

1. *Постійний процес збору, накопичення, структуризації, аналізу даних про внутрішнє і зовнішнє середовище компанії і видача вищому керівництву компанії інформації, що дозволяє йому передбачати зміни в цьому середовищі й ухвалювати своєчасні оптимальні рішення з управління ризиками, впровадження змін у компанії і відповідні заходи, направлені на задоволення майбутніх запитів споживачів і підтримку прибутковості, називається:*

- а) бенчмаркінг;
- б) комерційна розвідка;
- в) комерційна контррозвідка;
- г) промислове шпигунство.

2. *Оберіть тезу, яку ви вважаєте правильною:*

- а) комерційна розвідка і промислове шпигунство – ідентичні поняття;
- б) комерційна розвідка проводиться тільки на основі аналізу вторинних джерел інформації, а промислове шпигунство – первинних;

в) промислове шпигунство – це один з елементів комерційної розвідки;

г) методи комерційної розвідки на відміну від промислового шпигунства виключають використання кримінальних засобів і більшою мірою орієнтовані на цивілізовані способи ведення бізнесу.

3. Дезорганізація виробництва конкурентів і підриєв їх репутації – це приклад:

а) економічного придушення;

б) ділової розвідки;

в) фізичного придушення;

г) промислового шпигунства.

4. До економічного придушення відносяться:

а) загрози фізичної розправи над керівниками фірми;

б) пограбування і напади на офіси, складські приміщення;

в) копіювання програмних продуктів;

г) зрив операцій і інших угод.

Література: [1 – 4; 6; 8 – 10; 13; 17; 20].

Індивідуальне завдання

Індивідуальне завдання є однією з форм організації навчального процесу, яка передбачає створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів і має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти одержують в процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці

Метою виконання індивідуального завдання є закріплення, поглиблення та розширення теоретичних і практичних знань із дисципліни, розвиток вмінь самостійної роботи з літературними джерелами.

Індивідуальне завдання передбачає наявність таких елементів наукового дослідження: практичної значущості; комплексного системного підходу до вирішення завдань дослідження; використання передової сучасної методології і наукових розробок; елементів творчості. В процесі виконання індивідуального завдання, разом з теоретичними знаннями і практичними навичками за фахом студент повинен продемонструвати здібності до науково-дослідної роботи та вміння творчо мислити, навчитися вирішувати актуальні науково-прикладні завдання.

Індивідуальне завдання з навчальної дисципліни "Економічна безпека підприємства: організація та планування" у вигляді есе видається студенту викладачем на початку семестру. Індивідуальне завдання виконується студентом самостійно під керівництвом викладача і здається наприкінці

семестру, але не пізніше терміну проведення підсумкового модульного контролю. Оцінка за виконання індивідуального завдання враховується при виставленні загальної оцінки з навчальної дисципліни.

Індивідуальне завдання (есе) складається зі вступу, основної частини, висновків, переліку використаних джерел, додатків. У вступі розкривається актуальність обраної студентом теми, її проблематика, мета та завдання дослідження. Основна частина може складатися з двох-трьох розділів. У першому – стисло викладається теоретична сутність досліджуваного питання, в другому та третьому висвітлюється стан та перспективи розвитку досліджуваної проблеми на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України та світового суспільства. Обов'язковим є використання статистичної інформації та посилання на її джерела. Висновки мають включати опис одержаних у роботі результатів, а також рекомендації з розвитку досліджуваної проблеми на макро-, мезо- або мікрорівні. Перелік використаних джерел необхідно скласти в алфавітному порядку.

Обсяг індивідуального завдання повинен становити у друкованому варіанті 15 – 20 сторінок. Орієнтовна кількість сторінок у розділах: вступ – 1 – 2 сторінки, основна частина – 12 – 17 сторінок; висновки – 1 – 2 сторінки.

Тематика індивідуальних завдань

1. Структура та індикатори економічної безпеки підприємства.
2. Вплив техніко-технологічної складової економічної безпеки на сталий розвиток підприємства.
3. Особливості прояву економічних загроз діяльності підприємства в галузевому розрізі.
4. Особливості управління економічною безпекою підприємства на різних стадіях його життєвого циклу.
5. Організаційна структура управління підприємством як об'єкт економічної безпеки.
6. Стратегія кадрового забезпечення підприємств в умовах захисту інформації.
7. SWOT-аналіз у системі економічної безпеки підприємства.
8. Проблеми економічної безпеки: досвід розвинутих країн.
9. Проблеми захисту комерційної таємниці на підприємстві.
10. Організація праці ризик-менеджера.
11. Ризики в комерційному та виробничому підприємстві: спільне та відмінне.
12. Суть і поняття інформації, інформаційної безпеки, захисту інформації.

13. Організація і функції підрозділів технічного захисту інформації.
 14. Особливості захисту електронної корпоративної інформації.
 15. Сутність і значення комерційної таємниці підприємства.
 16. Недобросовісна конкуренція та методи викрадення таємниць підприємства.
 17. Економічне шпигунство: поняття та відмінні особливості.
 18. Передумови виникнення та актуальність ділової розвідки.
 19. Особливості та роль ділової розвідки в бізнесі.
 20. Адаптація підприємства як засіб забезпечення його економічної безпеки.
 21. Державне регулювання діяльності підприємств у забезпеченні їх економічної безпеки.
 22. Стратегія економічної безпеки підприємств України в умовах євроінтеграційної динаміки.
 23. Вплив економічної безпеки регіону на стратегії підприємств.
 24. Проблеми і перспективи економічної безпеки розвитку малого підприємництва.
 25. Становлення та розвиток ринку послуг щодо захисту підприємств.
- У випадку, якщо проблема, яка вирішується в індивідуальному завданні, пов'язана з науковими інтересами студента, доцільним є підготовка наукової статті за наведеною тематикою, що має включати логічні взаємопов'язані розділи, а саме:
1. Вступ, який повинен містити постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з останніми дослідженнями та публікаціями, а також з важливими науковими та практичними завданнями з обов'язковими посиланнями в тексті на літературні джерела, що використовуються. Автор має виділити із загальної проблеми ту її частину, яку він досліджує, та показати її актуальність.
 2. Постановка завдання полягає у формулюванні цілей і методів дослідження проблеми, що розглядається.
 3. Результати – це виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
 4. Висновки розкривають наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, соціально-економічний ефект від упровадження отриманих результатів, перспективи подальших наукових розробок у цьому напрямі.

Рекомендована література

Основна

1. Баяндин Н. И. Технологии безопасности бизнеса: введение в конкурентную разведку : учебно-практическое пособие / Н. И. Баяндин. – М. : Юристъ, 2002. – 320 с.
2. Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи : навч. посібн. / А. Й. Реверчук, Я. Й. Малик, І. І. Кульчицький та ін. – Львів : ЛФМАУП, 2000. – 192 с.
3. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посібн. / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2009. – 546 с.
4. Зубок М. І. Безпека підприємницької діяльності: нормативно-правові документи комерційного підприємства, банку / М. І. Зубок, Р. М. Зубок. – К. : Істина, 2004. – 144 с.
5. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посібн. / М. І. Камлик. – К. : Атіка, 2005. – 432 с.
6. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
7. Куркин Н. В. Управление экономической безопасностью развития предприятия : монография / Н. В. Куркин. – Днепропетровск : АРТ-ПРЕСС, 2004. – 284 с.
8. Низенко Е. И. Обеспечение безопасности предпринимательской деятельности : учебн. пособ. / Е. И. Низенко. – К. : МАУП, 2003. – 124 с.
9. Основи економічної безпеки : підручник / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова та ін. – Х. : Вид. НУВС, 2003. – 236 с.
10. Экономическая безопасность / под ред. Е. Л. Олейникова. – М. : РЭА им. Плеханова, 2000. – 285 с.

Додаткова

11. Агафонов Г. Г. Концепции безопасности / Г. Г. Агафонов, С. А. Буришев, С. Л. Прохоров. – К : АДЕПТ, 2005. – 270 с.
12. Бруксбенк Д. Руководство по безопасности / Д. Бруксбенк, Дж. Уилсон, пер. с англ. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 319 с.
13. Веретенникова Г. Б. Економічна безпека підприємства: планування й організація : конспект лекцій / Г. Б. Веретенникова – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 84 с.

14. Данільян О. Г. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації : навч. посібн. / О. Г. Данільян, О. П. Дзьобань, М. І. Панов – Х. : Фоліо, 2002. – 285 с.
15. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : монографія / В. І. Кириленко. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.
16. Ковальчук Т. Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика / Т. Т. Ковальчук. – К. : Знання, 2004. – 638 с.
17. Крысин А. В. Безопасность предпринимательской деятельности / А. В. Крысин – М. : Финансы и кредит, 1996. – 379 с.
18. Механизмы управления экономической безопасностью / Ю. Г. Лысенко, С. Г. Мищенко, Р. А. Руденский и др. – Донецк : ДонНУ, 2002. – 178 с.
19. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : Видавництво КВІЦ, 1999. – 464 с.
20. Основы экономической безопасности : учебн. пособ. / под ред. Е. А. Олейникова. – М. : ЗАО "Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1997. – 211 с.
21. Петренко И. Н. Безопасность экономического пространства хозяйствующего субъекта / И. Н. Петренко – М. : Анкил, 2005. – 280 с.
22. Расторгуев С. П. Філософія інформаційної війни / С. П. Расторгуев. – М. : Вуз. книга, 2001. – 468 с.
23. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : монографія / Н. Й. Реверчук. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
24. Соснин А. С. Менеджмент безопасности предпринимательства : учебн. пособ. / А. С. Соснин, П. Я. Прыгунов. – К. : Издательство Европейского университета, 2005. – 240 с.
25. Уткин Э. А. Риск-менеджмент / Э. А. Уткин. – М. : ТАНДЕМ, 1998. – 288 с.
26. Экономическая безопасность: производство – финансы – банки / под ред. В. К. Сенчагова. – М. : Финстатинформ, 1998. – 621 с.
27. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы / В. И. Ярочкин. – М. : Ось, 2003. – 352 с.

Ресурси мережі Інтернет

28. Розвідка України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rozvidka.livejournal.com/>.
29. Служба безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sbu.gov.ua/>.
30. Служба економічної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sebweb.at.ua/>.

